

ДРЕБОСЪЧЕТО

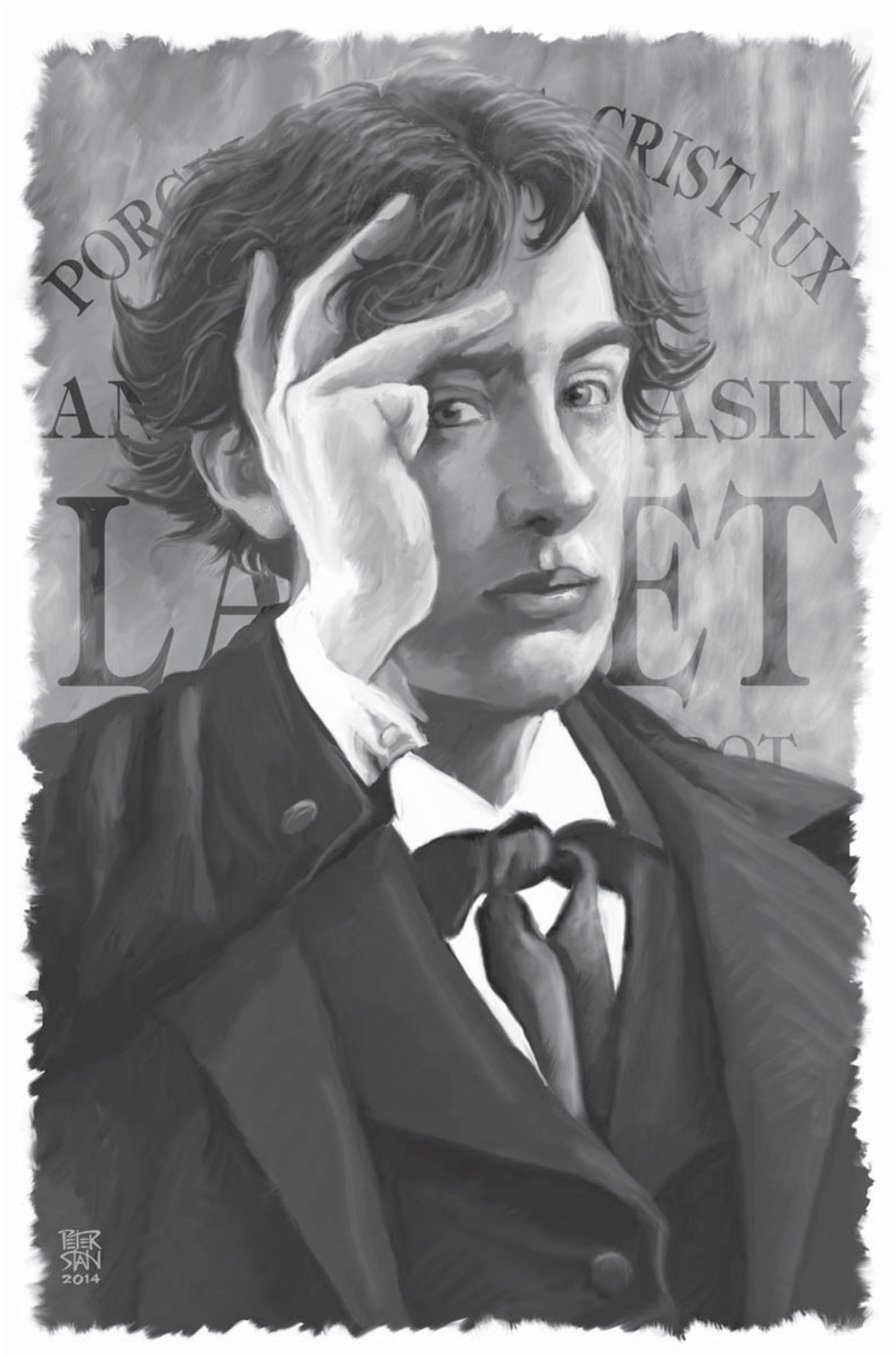
ИСТОРИЯ НА ЕДНО ДЕТЕ

*Всяко място ми оставя болезнени спомени;
поразително е въздействието им върху мен.*

Мадам дьо Севине

Първа част

I Фабриката

Родил съм се на 13 май 18... година в един от градовете на Лангедок, където – както във всички южни градове – има много слънце, доста прах, манастир на кармелитките и два-три паметника от римско време.

Баща ми, господин Ейсет, по това време търгуваше с тънки коприни и имаше в началото на града голяма фабрика, в една от постройките на която си беше подредил удобно жилище, засенено от явори и отделено от цеховете с просторна градина. Там съм се появил на бял свят, там прекарах първите, единствено щастливи години от живота си. Изпълнената ми с признателност памет е съхранила незаличим спомен за градината, за фабриката и за яворите и когато родителите ми бяха разорени и се наложи да се разделим с всичко това, аз наистина тъгувах за предметите като за живи същества.

Още в началото трябва да кажа, че раждането ми не донесе щастие в дома Ейсет. Нашата готвачка, старата Ану, често ми е разказвала по-късно как баща ми, който бил на път по това време, получил едновременно вестта за появата ми на бял свят и новината за изчезването на един от неговите марсилски клиенти, който му задигнал повече от четири хиляди франка; така че господин Ейсет бил едновременно и щастлив, и отчаян и се питал да плаче ли, че марсилският му

клиент е изчезнал, или да се смее радостен от появата на малкия Даниел... Трябвало е да плачете, драги господин Ейсет, да плачете и за едното, и за другото!

Наистина аз бях нещастната звезда на моите родители. От деня на раждането ми от всички страни ги връхлетели невероятни нещастия. Първо, онзи клиент от Марсилия, после два пожара за една година, после стачката на тъкачките, после разправията с вуйчо Батист, после разорителният за нас съдебен процес с търговците на бои и най-сетне революцията от 18... година, която ни нанесе последния удар.

От това време фабриката заглъхна; цеховете ѝ постепенно опустяха. Всяка седмица – един стан по-малко, всеки месец – една маса за щампосване по-малко. Тъжно беше да се гледа как животът си отива от нашата къща бавно-бавно, с всеки изминат ден, като болен организъм. Едно утро не влязоха в помещенията на втория етаж. Друг път цеховете в задния двор притихнаха. Това продължи две години; цели две години фабриката агонизира. Най-сетне един ден работниците изобщо не дойдоха, камбанката в цеховете не позвъни, колелото на кладенеца престана да скърца, водата в големите корита, в които плакнеха тъканите, замря неподвижно и скоро в цялата фабрика се озовахме само господин и госпожа Ейсет, старата Ану, брат ми Жак и аз; а в задния двор останаха да пазят портиерът Коломб и неговият син, малкият Руже.

Край, бяхме разорени.

Тогава бях шест или седемгодишен. Понеже бях много слабичък и болнав, родителите ми не ме бяха изпращали на училище. Мама сама ме беше научила да чета и да пиша, освен това знаех няколко думи на испански и свирех няколко мелодии на китара, ето защо минавах в семейството си почти за дете-чудо. При тази образователна система стоях по цял ден в къщи и присъствах на всички подробности от агонията на дома Ейсет. Трябва да призная, че гледах доста хладнокръвно на това зрелище; нашето разорение ми беше приятно в известен смисъл, защото можех да скитам на воля из цялата фабрика, което ми беше позволено само в неделя по-рано, когато имаше работници. Аз обяснявах важно на малкия Руже:

– Сега цялата фабрика е моя; дадох ми я да си играя.

И малкият Руже ми вярваше. Този глупчо вярваше на всичко, което му разправях.

В къщи обаче не всички приемаха така весело нашето разорение. Господин Ейсет стана просто страшен; той въобще си беше избухлив, невъздържан,

сприхав, обичаше да вика, да гърми и да трещи; всъщност беше прекрасен човек, само дето все го сърбеше ръката, все беше готов да повиши глас и искаше всички край него да треперят. Вместо да го сломи, нещастieto го вбеси. От сутрин до вечер кипеше от гняв и като нямаше на кого да си го изкара, нахвърляше се на всичко – и на слънцето, и на южняка, и на Жак, и на старата Ану, и на революцията... о, особено на революцията!... Ако бяхте чули баща ми, щяхте да си помислите, че революцията от 18... година е била направена специално срещу нас. И мога да ви уверя, че революционерите не се ползваха с добро име в дома Ейсет. Какво ли не се приказваше за тези господа по онова време... Дори и сега, когато старият татко Ейсет (бог да ми го запази) усети, че ще има пристъп от подагра, той тежко се изляга на шезлонга и го чуваме как мърмори:

– Ах, тези революционери!

По времето на моя разказ господин Ейсет нямаше подагра, но мисълта за разорението така го мъчеше, че той наистина стана страшен и никой не смееше да се приближи до него. За две седмици се наложи два пъти да му пуснат кръв. Само като се явеше, всички в къщи се умълчаваха; страхуваха се. На масата искахме тихо хляб. Не се осмелявахме дори да плачем пред него. Но щом му видехме гърба, от единия до другия край на къщата се разнасяха ридания; мама, старата Ану, брат ми Жак, а също и големият ми брат абатът, когато идваше да ни види, всички вземаха участие. Мама, естествено, плачеше, защото виждаше, че господин Ейсет е нещастен; абатът и старата Ану плачеха, като виждаха, че госпожа Ейсет плаче; колкото до Жак, който беше още твърде малък, за да проумее нашите нещастия (беше само една-две години по-голям от мен), той пък плачеше, защото му се плачеше – ей така, за удоволствие.

Странно дете беше брат ми Жак; наистина притежаваше дарбата да лее сълзи! Откакто го помня, все го виждам със зачервени очи и с мокри от сълзите бузи. Вечер, сутрин, денем и нощем, в клас, в къщи, на разходка, той плачеше безспир, плачеше навсякъде. Когато го питаха: „Какво ти е?“, отговаряше, хълцайки: „Нищо ми няма.“ И най-любопитното беше, че наистина нямаше за какво да плаче. Плачеше, както другите подсмърчат, но малко по-често – това беше всичко. Понякога господин Ейсет казваше ядосано на мама:

– Това дете е просто смешно. Погледнете го!.... Същинска река!

Госпожа Ейсет отговаряше кротко:

– Какво да се прави, приятелю? Ще му мине, като порасне; на тази възраст и аз бях като него.

Дните се нижеха. Жак растеше, растеше дори много бързо, но *това* все не му минаваше. Напротив, удивителната способност на това странно момче да лее безпричинно потоци сълзи с всеки изминат ден ставаше по-голяма. Така че отчаянието на нашите родители му беше добре дошло... Благодарение на него можеше да реве на воля по цели дни, без никой да го пита: „Какво ти е?“

Общо взето, нашето разорение имаше своите добри страни както за Жак, така и за мен.

Аз бях много щастлив. Никой не ми обръщаше внимание. Възползвах се от това, за да играя по цял ден с Руже из празните цехове, където стъпките ни отекваха като в църква, или в големите запустели дворове, обраснали вече с трева. Малкият Руже, синът на портиера Коломб, беше едро дванадесетгодишно момче, силно като бик, предано като куче, глупаво като гъска и забележително най-вече с рижата си коса, заради която му викаха Руже¹. Трябваше да ви кажа обаче, че за мен Руже не беше никакъв Руже. Той се превръщаше едно след друго ту в моя верен Петкан, ту в цяло племе диваци, ту в разбунтуван екипаж, ту... изобщо във всичко, което ни хрумнеше. По това време аз самият не се наричах Даниел Ейсет; аз бях оня невероятен човек, облечен в кожи, за чиито приключения бях научил от книжката – бях самият славен Крузо. Чудна мечта! След вечеря препрочитах моя „Робинзон“, заучавах го наизуст; през деня го играех, играех го настървено и всичко заобикалящо ме влизаше в играта. Фабриката преставаше да е фабрика – тя беше моят пустинен остров, о, наистина много пустинен! Коритата представляваха океанът. Градината – девствена гора. В клоните на яворите имаше много шурци, които участваха в представлението, без сами да го знаят.

Руже също не проумяваше каква важна роля изпълнява. Ако го бяха запитали кой е този Робинзон, той доста щеше да се затрудни с отговора; и все пак трябваше да кажа, че се справяше убедително със задачата си и нямаше равен на себе си, когато трябваше да вика като диваците. Къде беше научил това? Нямам представа. Но винаги когато ревнеше диво с пълно гърло и развееше червената си грива, и най-храбрите потръпваха от страх. Дори на мен, Робинзон, понякога ми трепваше сърцето и бях принуден да му кажа тихо:

¹ Руже на френски означава Червенокоско. (Всички бележки под линия с изключение на изрично отбелязаните са на преводача.)

– Недей толкова силно, Руже, става ми страшно.

За нещастие Руже умееше да подражава добре не само дивите викове, той също умееше да повтаря още по-добре лошите думи на уличните деца и дори богохулстваше. Докато си играехме заедно, и аз не останах по-назад от него, и един ден, тъкмо всички бяхме на масата, без да се усетя, изтърсих една страхотна ругатня. Всеобщо вцепенение!

– Кой те научи на това? Откъде си чул такива думи?

Голямо събитие! Господин Ейсет начаса заговори за изправителен дом; големият ми брат абатът каза, че преди всичко трябва да ме изпратят на изповед, тъй като съм бил вече разумно момче. Заведоха ме на изповед. Това не беше шега работа! Трябваше да се ровя из всички кътчета на съвестта си, за да измъкна оттам старите грехове, скътвани цели седем години. Не спях две нощи; напълних цяла кошница с проклетите му грехове; най-отгоре наредих най-дребните – вятър работа, и другите се виждаха, и когато коленичих в малката дъбова изповедалня и трябваше да изсипя всичко това пред свещеника францисканец, просто щях да умра от страх и от срам...

Всичко беше свършено. Не исках да играя повече с Руже; сега вече знаех – нали свети Павел го е казал, а свещеникът францисканец ми го повтори, – че дяволът вечно броди около нас като лъв *quoerens quem devoret*¹. О, това *quoerens quem devoret* направо ме шашардиса! Узнах също така какъв лицемер е Луцифер и как се преправя с разни лица, за да ни изкуши; и никой не би могъл да ме разубеди, че той не бе ми се явил под образа на Руже, за да ме научи да богохулствам. Затова първата ми грижа, като се върнах във фабриката, беше да предупредя Петкан, че отсега нататък трябва да си стои в къщи. Горкичкият Петкан! Тази заповед му нарани сърцето, но той се подчини, без да се оплаква. Понякога го виждах прав на вратата на портиерската будка до цеховете; стоеше там тъжно и щом забележеше, че го гледам, нещастникът, за да ме разчувства, надаваше най-страхотните си викове, развявайки пурпурната си грива, но колкото повече той ревеше, толкова повече се дърпах аз. Струваше ми се, че наистина започва да прилича на оня прословут лъв *quoerens*. Аз му виках:

– Махай се! Страшно ми е, като те гледам.

¹ Търсейки кого да изяде (лат.).